

For gammelt vennskaps skyld

Arven etter Dr. Gregory Torgerson

Egil Blomsø

Nitten år gammel reiste slakter sønnen fra Holt alene til Amerika. Der tok han medisinsk utdannelse og praktiserte som lege i Michigan, Minnesota og Texas. Under den amerikanske borgerkrigen tjenestegjorde han som feltlege på sørstatenes side, og ble senere professor i anatomi. Ved siden av legegjerningen spekulerte han i eiendom og aksjer, og gjorde gode penger i oppgangstidene etter borgerkrigen. Men etter 25 år i den nye verden, på toppen av sin karriere, ble den norske legen og professoren rammet av en mystisk sykdom.

Under ordning av noen eldre arkivsaker fra Holt kommune dukket det opp et gulnet ark med engelsk håndskrift, datert Clifton, Texas, 9. november 1874.¹ Det innledes slik i norsk oversettelse:

Da jeg lider under hyppige Anfald af en haard Sygdom og ikke ved hvad Øieblik der maatte blive mit sidste, anser jeg det som min Pligt at skrive og udføre dette min sidste lovlige Villie og Testament, hvilket ingen maa forandre, og jeg udnævner Dommer J. K. Helton, Meridian, Bosque County, til min Administrator og skal alle mine Dokumenter overleveres til ham. Jeg skriver under heftige Smerter, men min Aand er klar.²

Dokumentet var en bekreftet avskrift av et testament, signert «G. Torgerson». Denne viste seg å være identisk med Gregers Torjesen, født 1830 på Holt. Ifølge bygdeboka reiste han til Amerika rundt 1850, «studerte der, blev doktor og meget formuende».³ Testamentet er en detaljert nedtegnelse av hva som skulle skje med denne formuen dersom den ugifte legen døde av sykdommen. «As a kind remembrance», som han skriver, testamenterte han penger til omkring hundre personer i Norge og Amerika. Rett og slett for gammelt vennskaps skyld.

«Being subject to frequent attacks of severe decease, and not knowing any moment which may be my last, I consider it my duty to unite and execute this my last legal Will and Testament ...» Dokumentet avbildet til venstre er en avskrift ved John James, county clerk i Bosque. James bemerker at han hadde problemer med å tyde den dødssyke legens håndskrift – ikke minst de mange norske navnene. KUBEN: KA0914a-PK/15/L0027/0009 Foto: Gerd Corrigan

Gregers Torjesen, eller Gregory Torgerson, som var det amerikatiserte navnet hans, var en av omkring 3000 egder som utvandret til Amerika mellom 1840 og 1855. Dette var den første utvandringsbølgen fra Agder, og mange av disse bosatte seg i Texas.

Gregers ble født 29. januar 1830 som sønn av Torje Gregersen (1799–1871) fra Næs verk og Gunborg Jensdatter (1800–1867) fra Møglebustad. 19 år gammel forlot han Holt og reiste alene til Amerika. Her utdannet han seg til lege, tjenestegjorde som feltlege under den amerikanske borgerkrigen, og ble senere medisinsk professor. Likevel er han et relativt ubeskrevet blad i norsk emigrasjonshistorie. Funnet av testamentet har bidratt til å avdekke den fascinerende historien om en av de norske Texas-pionerene.

I Holt kommunes arkiver er det også funnet en kort, håndskrevet biografi over Torgersen.⁴ Denne er fra 1939, og ser ut til å være basert på muntlige overleveringer fra personer som i sin tid kjente Torgerson. Biografien har et anekdotisk preg, men er likevel et sentralt dokument som sammen med testamentet og andre primærkilder har gjort det mulig å langt på vei rekonstruere Torgersons bevegelser i tiden før, under og etter den amerikanske borgerkrigen.

Gregory Torgerson i norsk emigrasjonslitteratur

Den tidligste referansen til Torgerson i emigrasjonslitteraturen finner vi i amatørhistorikeren Martin Ulvestads verk *Nordmændene i Amerika*. Han er her nevnt som en av de første norske som bosatte seg i den norske kolonien Four Mile Prairie i Texas.⁵ I den genealogiske delen av Odd Magnar Syversens *Norge i Texas*, utarbeidet i samarbeid med den amerikanske juristen Derwood Johnson, finnes noen biografiske opplysninger om Torgerson.⁶ Dette ser i hovedsak ut til å være hentet fra bygdeboka og fra amerikanske folketellinger. Opplysninger om hans tjeneste i konføderasjonshæren under borgerkrigen er videre publisert på det norsk-amerikanske museet Vesterheims *Civil War Database*. Databasen er utarbeidet på grunnlag av opplysninger samlet av den amerikanske journalisten Jerry Rosholt.⁷ Historikeren Gunnar Nerheim har dessuten skrevet et avsnitt om Torgerson i verket *I hjertet av Texas. Den ukjente historien om Cleng Pearson og norske immigranter i Texas*, utgitt i 2020. Nerheim ser ut til å basere seg på ovenstående sekundærkilder, og fokuserer på Torgersons tidlige tjeneste i borgerkrigen.⁸

De tidligere publiserte opplysningene om Torgerson er imidlertid både ufullstendige, omtrentlige, og til dels feilaktige. Det kommer for eksempel ikke frem når og hvordan han reiste til Amerika; når og hvor han fikk sin medisinske utdanning; og når og hvor han døde. En vesentlig del av hans tjeneste under borgerkrigen er dessuten oversett.

Det går heller ikke frem at han var medisinsk professor. En annen oversett, men interessant detalj er at Torgerson også var sentralt plassert under opptakten til utvandringen til Texas. Holt kan nemlig betraktes som arnestedet for den norske utvandringen dit.

Holt skole

Den gamle skolebygningen i Holt ligger noen hundre meter nord for Holt kirke. Den ene delen av bygget var den såkalte degneboligen. Her bodde degnen, altså klokkeren, som også var lærer og skolestyrer. Skolen var nemlig underlagt kirkesognet og sognepresten. Etter at skolebygget ble oppført i 1817 var degneboligen hjemmet til Ole Reiersen, hans kone Kirsten, og deres, etter hvert, ni barn. Gregers Torjesen begynte som elev ved Holt skole høsten 1837.

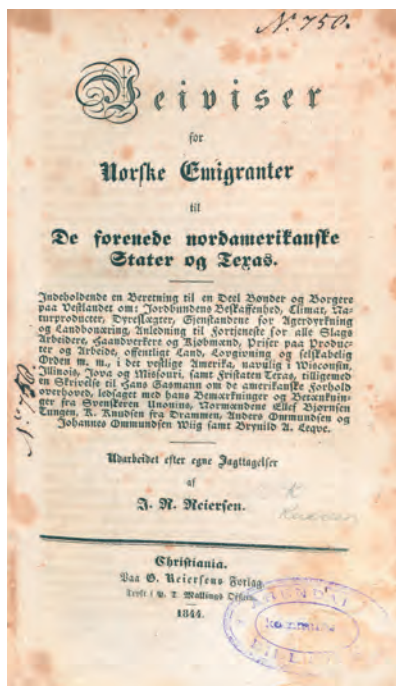
I august 1840 søkte Ole Reiersen avskjed som klokker og skolestyrer grunnet dårlig helse og svekket syn. Han ba samtidig om at hans 26 år gamle sønn Christian fikk overta stillingen.⁹ Christian Severin Reiersen var faktisk godt kvalifisert. Han hadde vært omgangsskolelærer i seks år, og hadde lenge bistått faren med de kirkelige oppgavene. Dessuten var han nylig blitt uteksaminert fra Holt seminar. Dette var en høyere utdanning med tilhold i Holt prestegård, under ledelse av sogneprest Andreas Faye. Seminaret ble opprettet med tanke på nettopp denne type stillinger, og Christian Reiersen var i det første kullet som ble uteksaminert i 1840.

Christian Reiersen overtok som klokker og skolelærer på nyåret 1841, og ser ut til å ha vært en god lærer. Da biskop Jacob von der Lippe besøkte Holt senere samme år roste han skolen, og skrev i sin

Holt gamle skole er en av landets eldste, bevarte skolebygninger. Høsten 1844 satt Johan R. Reiersen og skrev «Veiviser for norske Emigranter» i degneboligen til venstre for inngangen. Samtidig fikk 14-åringen Gregers Torjesen undervisning av broren Christian i skolestua til høyre. Foto: Gerd Corrigan

Johan R. Reiersens «Veiviser for norske Emigranter» hadde et eget kapittel om «fristaten Texas». Faksimile fra Kubens boksamling.

visitasberetning at læreren «viste særdeles Dygtighed, og hans Disciplers Fremgang vidned om hans Flid.»¹⁰ Den disippelen som viste størst fremgang var utvilsomt unge Gregers Torjesen. Karakterene hans hadde vært midt på treet under gamle Reiersen, men forbedret seg gradvis, og da han gikk ut av skolen våren 1845 hadde han enere i samtlige fag!¹¹

Holt skole var øvingsskole for Holts seminar, og to ganger i uka kom studentene til skolestua for å ha undervisningspraksis. En av seminaristene i 1842/43 var trønderen Andreas Feragen. Han utmerket seg ved å ta det toårige seminaret på ett år, og ble uteksaminert med beste karakter. I november 1844 skrev Christian Reiersen et brev til Feragen – som da var lærer i Kristiansand – hvor han opplyste om at han vurderte å fratre stillingen og emigrere til Amerika.¹² Brevet må ses på bakgrunn av at Faye ønsket at Feragen i så fall skulle søke stillingen.

Veiviseren

Christian Reiersens emigrasjonsplaner oppsto ikke tilfeldig. Hans eldre bror var nemlig Johan Reinert Reiersen, redaktør av den liberale avisen *Christiansandsposten* i Kristiansand. Her tok han til orde for politiske reformer, og foreslo utvandring som løsning på sosiale og politiske problemer i Norge. Ved å etablere kolonier i andre land, først og fremst i Amerika, kunne nordmenn oppnå den frihet og likhet som de savnet i Norge. Reiersens tanker fikk gjennomslag blant en gruppe borgere og bønder i Nedenes amt, som tilbød seg å sponse ham med 300 spesidaler slik at han kunne reise til Amerika for å undersøke forholdene for etablering av en norsk koloni.¹³ I avtalen lå det at han deretter skulle skrive en rapport hvor han sammenfattet sine erfaringer og anbefalinger.

I juni 1843 solgte Reiersen *Christiansandsposten*, og reiste like etter til New Orleans. Der traff han konsulen for den da selvstendige republikken Texas, som fortalte ham at Texas gjerne mottok norske nybyggere. Etter å ha besøkt noen av de nordlige statene reiste han til hovedstaden Austin i Texas. Der møtte han president Sam Houston som fortalte ham at det var god plass i Texas og at norske immigranter var hjertelig velkomne.

Da Johan Reiersen kom tilbake til Norge i juli 1844 flyttet han inn hos foreldrene i degneboligen i Holt. Utover sommeren og høsten skrev han ned sine erfaringer fra Amerika, og i desember ga han ut *Veiviser for norske emigranter til De Forenede Nordamerikanske Stater og Texas*. Den amerikanske historikeren Theodor Blegen har kalt boken den mest omfattende håndbok om Amerika som fram til da var blitt utgitt i Norge.¹⁴

Reiersen tegnet et forlokkende bilde av mulighetene i Texas, som hadde fått et eget kapittel. Han skrev imidlertid at republikken gjentatte ganger hadde bedt om å bli tatt opp i unionen, men at kongressen

i Washington hadde gått mot dette «paa Grund af, at Negerslaveriet er gjeldende i Texas, og de nordlige ikke-slaveholdende Stater nære Frygt for, at de sydlige slaveholdende ved en saadan Forening skulde faae Overvægt i politisk Henseende.»¹⁵ Dette skulle vise seg å være en berettiget frykt.

Oppbrudd

I mars 1845 reiste Johan Reiersen til Amerika for godt, sammen med blant andre sin far Ole og to av sine brødre. Etter ankomst i New Orleans fikk han nyss om at Texas kom til å bli tatt opp i unionen. På bakgrunn av dette bestemte han seg for å etablere seg i Texas. Reiersen hadde vyer om en stor norsk koloni i Texas, og sammen med broren Christian, som fortsatt befant seg hjemme i Holt, forsøkte han å få andre potensielle emigranter til å friste lykken i staten. I juli 1845 ga de to brødrene ut det første nummeret av et månedlig tidsskrift med navn *Norge og Amerika*. Bladet ble utgitt i Johan Reiersens navn, men det var Christian som både var redaktør og forlegger.

I juli 1846 overlot Christian Reiersen degneboligen og stillingen som klokker og skolemester til Andreas Feragen, før han og broren Gerhard selv reiste til Texas. Ansvaret for *Norge og Amerika* ble overlatt til Elise Amalie Tvede. Hun var datter av tidligere sogneprest i Dypvåg, Nicolay Tvede, og barndomsvenn av Reiersen-brødrene. Elise redigerte bladet et års tid før hun, sammen med vennnen Wilhelm Wærenskjold fra Fredrikstad, også emigrerte til Texas. De slo seg ned i nærheten av Reiersen i Øst-Texas, hvor de giftet seg og ble farmere.

Veiviser for norske emigranter og *Norge og Amerika* bidro til å skaffe potensielle emigranter kunnskap og inspirasjon til å ta spranget over Atlanteren. Mot slutten av 1840-tallet oppsto en veritabel amerikafeber i Holt og andre bygder i Nedenes amt. Blant de som fulgte i Reiersens kjølvann var Gregers onkel, Jens Jensen Møglebustad, med kona Ingeborg og deres fem barn.

Som elev ved Holt skole i 1844/45 befant Gregers seg, så å si, i episenteret for «feberutbruddet». Han var åpenbart selv smittet, men kan likevel ha stått overfor et vanskelig valg. I 1939-biografien heter det nemlig at det var «tale om ekteskap» mellom ham og Anne Lilleholt, datter av Reier Thorsen Lilleholt, stortingsrepresentant for Nedenes amt og senere ordfører i Holt. De to gikk i samme klasse på Holt skole, og ble konfirmert sammen våren 1845. «Men ekteskap blev ikke stiftet», får vi vite.¹⁶ Hvem som fikk kalde føtter fremgår ikke, men mye tyder på at Anne ikke delte Gregers eventyrlyst og utferdstrang. Hun ble nemlig boende hjemme på Lilleholt resten av livet, og giftet seg heller aldri.

Hinsides Atlanterhavet

Utvandringen fra Agder skjøt fart mot slutten av 1840-tallet, og flere sørlandske redere fikk øynene opp for mulighetene som lå i emigrantfarten. Det var jevnlig annonser i avisene med tilbud om passasjerleilighet til amerikanske havner. I februar 1849 hadde Christian Aanonsen fra Kristiansand en annonse i *Christiansands Adresseavis* om passasjerleilighet til New York med en nybygd skonnert. Billetten kostet 20 spesidaler. Aanonsen hadde vært skipper for den avdøde eidsvoldsmannen og statsråden Diderich Hegermann (1763–1835), og var partsreder for skonnerten *Statsraad Hegermann*, som løp av stabelen på konsul Isaachsens verft i Kristiansand i slutten av mars 1849.

Søndag 29. april la *Statsraad Hegermann* ut på sin jomfrutur til New York. I en notis i *Christiansands Adresseavis* het det fortrøstningsfullt: «Det vilde være et ønske, at disse vore bortdragende Landsmænd maatte hinsides Atlanterhavet finde et bedre og mere sorgfrit Udkomme, end det Fædrelandet kunde byde dem».¹⁷

Statsraad Hegermann ankom New York 18. juli 1849 etter syv ukers seilas. I passasjerlisten, som kaptein Aanensen fylte ut etter ankomst, er det oppført en «G. Torgusdatter» på 19 år, men i kolonnen for kjønn står det «m» for *male*.¹⁸ Noen av de andre mannlige passasjerene ser også ut til å være oppført med kvinnelige patronym, blant andre en «Thor Olsdatter»! Var dette en slags spøk fra kaptein Aanensen?

Gregers Torjesen var på sogneprest Fayes kontor og meldte utflytting med destinasjon Nord-Amerika den 10. april 1849.¹⁹ Den 19. april fikk han utreisepass på politikammeret i Kristiansand.²⁰ Det kan derfor veldig godt tenkes at det var han som kom til Amerika under navnet «G. Torgusdatter».

Fox River

Da Gregers Torjesen kom til Amerika i 1849 var det allerede etablert mange norske kolonier i de nordlige statene. Den mest kjente var Fox River i La Salle county i Illinois, som ble grunnlagt av Cleng Peerson i 1835. Fox River ble en slags base, eller morkoloni, for etablering av andre kolonier, og var et svært vanlig gjennomfartssted for nyankomne norske immigranter.

Cleng Peerson var fra Tysvær i Rogaland og hadde reist til Amerika allerede i 1821 på oppdrag fra en gruppe kvekere. I 1825 seilte kvekerne fra Stavanger med sluppen *Restauration*, noe som markerer begynnelsen på den organiserte norske utvandringen til Amerika. Det såkalte «sluppefolket» bosatte seg først i Kendall i staten New York. Cleng Peerson

fant senere nytt land i Fox River, og flere av «sluppefolket» flyttet hit. Stedet heter i dag Norway. Her finnes et norsk innvandrer-museum og et minnesmerke over Cleng Peerson, som gjerne omtales som den norske utvandringens far.

Sommeren 1849 vendte Peerson tilbake til Fox River etter mange års fravær. Han hadde hørt om Reiersens koloni i Øst-Texas, og visste at opplendingen Johannes Nordboe lenge hadde bodd med familien i Dallas county i Nord-Texas. Høsten 1849 reiste han selv til Texas og besøkte både kolonien på Four Mile Prairie og Nordboe-familien. I et brev som ble trykt i den norskspråklige avisen *Democraten* 7. september 1850 skrev han om sine erfaringer, og at han planla å reise tilbake til Texas.²¹ Som Nerheim bemerker var det underforstått at han mer enn gjerne ville ha med seg andre nordmenn som ønsket å gripe mulighetene i Texas. Høsten 1850 reiste Peerson fra Fox River sammen med en gruppe norske immigranter. Johannes Norboes sønn, John, hadde på forhånd reist til Illinois for å guide gruppen på turen sørover.

Det er mye som tyder på at vår mann Gregers Torjesen var med i dette følget. Han skal ha oppholdt seg i nordstatene i litt over et år før han kom til Texas.²² Dette plasserer ham i staten i samme tidsrom som Peerson-følget. Trolig fikk Gregers nyss om Peersons planer og bestemte seg for å slå følge for å gjenforenes med sine mange venner og slektninger i Texas. Det ville ha vært vanskelig å gjennomføre den lange, strabasiøse reisen alene og uten kjentmann.

Den tidlige norske innvandringen til Amerika bar sterkt preg av kjedemigrasjon. Nerheim har identifisert to distinkte norske migrasjonskjeder til Texas. Den første ble etablert av Johan Reiersen i 1845 og gikk via New Orleans, mens den andre ble etablert av Cleng Peerson i 1849 og gikk fra Midtvesten.²³ Det er betegnende for Gregers Torjesen at han ikke fulgte samme migrasjonskjede som de andre fra Holt. Han var åpenbart en mann som helst gikk sine egne veier.

Det norske museet i Norway, tidligere Fox River, i Illinois.

Foto: Jim Roberts (Wikipedia Commons)

Don't mess with Texas!

Mange av de norske immigrantene som slo seg ned i Johan Reiersens koloni i Brownsboro i Henderson county, flyttet senere til Four Mile Prairie i Kaufman county lenger vest i staten. Reiersen flyttet selv dit og etablerte landhandel. Ulvestad nevner «Dr. Torgersen» blant de første som bosatte seg på Four Mile Prairie.²⁴ Det var trolig her Gregers befant seg da han i 1852 hadde et innlegg i *Morgenbladet*. Innlegget er del av et opprop etter at *Hamars Budstikke* hadde trykket en serie reisebrev, oversatt fra fransk og angivelig skrevet av en mann ved navn Tolmer. Reisebrevene skildret Texas og dets innbyggere på en svært negativ måte. Elise Wærenskjold, som hadde fått avisene oversendt fra Norge, organiserte derfor et opprop blant de norske i Texas. Cleng Peerson og Johannes Nordboe var blant dem som deltok, og som skrev innlegg til forsvar for Texas. Gregers hadde et relativt langt bidrag hvor han raljerte over Tolmer, som han hevdet aldri kunne ha satt sin fot i Texas. Han antydte langt på vei at det var del av en konspirasjon for å ramme den norske utvandringen til staten:

*At en af de saakaldte Stormænd i Norge, under Masken af en oplyst og erfaren Franskmand har vovet at udgive en saadan latterlig og gaadefuld Skildring, for derved, broderlig, at forhindre den under-
tvungne simple Klasse, Udvandringen til Texas, hvilken Stat jeg i Sandhed betragter at være bedre end nogle af de nordlige Stater i hvilke jeg har opholdt mig noget over et Aar, og jeg haaber at deres Stræben i at forhindre Udvandringen, ikke vil have nogen synderlig Lykke.*²⁵

Gregers tok ikke helt feil, for det har senere vist seg at Tolmers reisebrev var et rent falsum.²⁶

Studenten

Vi vet ikke hva Gregers, heretter kalt Torgerson, drev med de første seks årene i Amerika. Vi vet imidlertid at han like før jul 1855 kom til byen Anderson i Grimes county i Texas. Her gikk han i kompaniskap med en annen nordmann ved navn M. Ohlson. Men etter bare et par måneder bad han Ohlson om å kjøpe seg ut av forretningen. Han skulle nemlig til New York for å studere frenologi og vannterapi. Vi aner konturene av en rastløs sjel. Som Ohlson skrev i et brev til en felles bekjent, var Torgersons sinn «så beskaffet at han kan umulig være på et sted lenge».²⁷

The Fowler & Wells Company i New York var en verdensledende institusjon innen frenologi og alternative fysikalske behandlingsme-

toder som vannterapi. De underviste også i dette. I selskapets lokaler på Broadway var det utstilt en stor samling avstøpninger av hoder til mennesker som hadde utmerket seg på ulike måter, samt hodeskaller tilhørende forskjellige raser og stammer.²⁸ Vi vet at Torgerson bodde i New York i 1857 og at han senere omtalte seg selv som frenolog. Det er derfor sannsynlig at han var student ved *Fowler & Wells*.

Frenologi var allerede avvist som en pseudovitenskap av det etablerte medisinske miljøet. Likevel ser det ut til at studieoppholdet i New York ble grunnlag for at Torgerson ble tatt opp på det medisinske fakultetet ved *University of Michigan* i Ann Arbor høsten 1857. Opptakskriteriene var riktignok svært skjønnsmessige. Ved siden av å legge frem tilstrekkelig bevis for god moralsk karakter, var det krav om: «A good English education, the knowledge of Natural Philosophy, the elementary Mathematical Sciences, and such an acquaintance with the Latin and Greek languages as will enable the student to appreciate the technical language of medicine and read and write prescriptions.»²⁹

Torgerson begynte på medisinstudiet i Michigan tidlig i oktober 1857. Semesteret varte til slutten av mars, med fire forelesninger hver eneste dag. Studiet besto bare av to semestre over to år, men likevel av ca. 1300 obligatoriske forelesninger. Ved slutten av studiet skulle

Den gamle medisinbygningen til University of Michigan (i forgrunnen) ble oppført i 1850. Gregory Torgerson var student her fra 1857 til 1859. Foto: University of Michigan, Bentley Historical Library

En skiltmarkør i Prairieville forteller at Erik Bache bygde et hotell her i 1853. Den nyutdannede legen Gregory Torgerson bodde på hotellet i 1860. Foto: Rheba Bybee, Hmdb.org

studentene levere en medisinsk avhandling. Torgersons hadde tittelen «Rational Medicine», og var en 30-siders syntese av det som da ble betraktet som moderne medisin.³⁰

Etter å ha blitt uteksaminert våren 1859 praktiserte Torgerson en kort tid i Elsie, nord i Michigan, hvor han ble den lille byens første fastboende lege. Vi vet ikke om folk i Elsie drakk spesielt mye, men i et historieverk fra 1880 er han omtalt som en texaner som dels praktiserte som lege, og dels forkynte måtehold.³¹ Måteholdssaken var åpenbart noe han hadde med seg fra hjembygda. I 1839 stiftet Andreas Faye et av landets første måteholdselskaper i Holt. I protokollen for selskapet går det frem at Torgerson og hans far, gjennom daværende leder Andreas Feragen, meldte seg inn i februar 1849.³²

Etter oppholdet i Elsie reiste Torgerson tilbake til Texas. Rundt Johan Reiersens landhandel vest på Four Mile Prairie hadde det vokst opp en liten by som fikk navnet Prairieville. Mange av de norske utvandrerne som kom til hit midt på 1800-tallet hadde reist fra Arendal med en av rederen Christian Stephansens skuter. Blant disse var kjøpmann Erik Bache og kona Ingeborg fra Lillesand. De ankom New Orleans med barken *Arendal* i desember 1851, og etablerte seg i Prairieville med både landhandel og hotell. Hotellet tjente også som postkontor og stasjon for to diligenceruter. I folketellingen for 1860 finner vi Torgerson oppført som lege og losjerende hos Bache.³³

Borgerkrig

Det var de færreste av nordmennene som eide slaver, men slavetellingen for 1860 avslører at Erik Bache hadde en 33 år gammel kvinnelig slave.³⁴ Den politiske eliten i Texas besto av folk med sterke bånd til den tradisjonelle plantasjekulturen i sørstatene. Disse var gjerne selv slaveeiere og hadde økonomiske interesser i fortsettelsen av slaveriet. Men slavespørsmålet ble stadig mer betent, og foran presidentvalget i 1860 førte det republikanske partiet, under ledelse av Abraham Lincoln, en kampanje mot utvidelse av slaveriet til stater hvor det ikke allerede eksisterte. Lincoln vant valget, men allerede før han ble innsatt som president i mars 1861 hadde syv slavestater, deriblant Texas, erklært løsrivelse fra unionen og proklamert en regjering av konfødererte stater.

Regjeringen i Washington godtok ikke løsrivelsen, og erklærte det som et illegitimt opprør. Den 12. april 1861 angrep konfødererte styrker en militærinstallasjon i Fort Sumter i Sør-Carolina. Lincoln svarte med å be om en frivillig hær fra hver stat for å nedkjempe opprøret. Dette førte til at ytterligere fire sørstater brøt ut av unionen. Som et

siste forsøk på å oppnå en politisk løsning proklamerte Lincoln i september 1862 at han aktet å erklære alle slavene som frie med mindre sørstatene vendte tilbake til unionen innen 1. januar 1863. Ingen av de konfødererte statene godtok ultimatumet, og opphevelsen av slaveriet ble dermed et erklært krigsmål for unionen.

Feltlegen

I Texas var det i utgangpunktet frivillig å verve seg i konføderasjonshæren, men i april 1862 ble det vedtatt en ny vernepliktslov som gjorde det obligatorisk for alle menn mellom 18 og 35 år å verve seg. Den 30. april 1862 valgte dermed Torgerson å melde seg til *11. Texas Infantry Regiment* i Fort Lubbock, hvor han vervet seg for tre år. Det var allerede flere nordmenn i *11. Texas*, blant andre fem fra Åmli, én var fra Holt og én var fra Froland. Wilhelm Wærenskjold var dessuten andreløytnant i et av kompaniene. Regimentet var under kommando av oberst Oran M. Roberts, en ledende politiker og senere guvernør i Texas.

17. mars 1862 ble Torgerson overført til det militære hospitalet i Tyler hvor han ble satt i tjeneste som sykepleier. 24. oktober ble han dimittert fra *11. Texas* og beskikket som assistentlege (*assistant surgeon*) med rang av kaptein. I de militære dokumentene er han beskrevet slik: «born in Norway, Europe, aged 32 years, five feet seven inches high, fair complexion, grey eyes, sandy hair, and by profession a physician.»³⁵

20. juni 1862 ankom *11. Texas*-regimentet Camp Clough i nærheten av Tyler, og den 24. juni ble Torgerson, sammen med Nils Grimeland, John Nystøl og Terje Tergerson fra Åmli, samt Knut Reierselmoen fra Froland, sendt på et slags spesialoppdrag for å fremskaffe våpen. Oppdraget varte i 20 dager. Flere av nordmennene ble senere tilknyttet hospitalet i Tyler. Nils Grimeland som kokk og Terje Tergerson som sykepleier. Nerheim spekulerer i at grunnen kan ha vært Torgersons posisjon som lege ved hospitalet.³⁶

Ifølge Vesterheims *Civil War Database* ble Torgerson værende ved hospitalet i Tyler til krigen var over. Dette er imidlertid ikke riktig. Det finnes dokumentasjon på at han var i Tyler ut februar 1863, men deretter ble han trolig beordret ut i felten. Ifølge 1939-biografien skal han på et tidspunkt ha blitt «tatt til fange og skulde være skutt som opprører».³⁷ Opprørere, eller rebeller, var den vanlige betegnelsen på sørstatssoldatene. Torgerson skal ha blitt frigitt da det kom frem at han var feltlege. Omstendighetene rundt hendelsen er uklare, men det finnes kilder som kan kaste lys over hans tjeneste etter at han forlot hospitalet i Tyler.

Pembertons overgivelse til general Ulysses S. Grant den 4. juli 1863 regnes som det store vendepunktet i den amerikanske borgerkrigen. «Siege of Vicksburg» av Kurz & Allison ca. 1888.
Foto: Library of Congress

Beleiringen av Vicksburg og Port Hudson

I arkivet etter legen Hamet Pinson (1840–1919) finnes et brev som Torgerson skrev helt mot slutten av krigen. Brevet, som er datert 30. april 1865, er en anbefaling om forfremmelse av Pinson. Torgerson titulerer seg her som *senior surgeon* i McNairs brigade. Når flere regimenter ble slått sammen til en brigade ble den legen med lengst ansiennitet *senior surgeon*, altså brigadens øverste medisinske offiser. General Evan-der McNairs brigade besto av 1., 2. og 3. *Arkansas Consolidated Infantry Regiment*. Torgerson var altså Pinsons overordnede, og det går frem av anbefalingen at de hadde tjenestegjort sammen et års tid.³⁸

I begynnelsen av krigen var Pinson assistentlege ved det militære hospitalet i Jackson, delstatshovedstaden i Mississippi. I oktober 1862 kom generaløytnant John C. Pemberton til Jackson for å etablere hovedkvarter for konføderasjonens Mississippi-hær. Pembertons primære oppdrag var å opprettholde kontrollen over Mississippielva og ikke minst forsvare den strategisk viktige byen Vicksburg. Fortet Port Hudson, ca. fem mil vest for Jackson, var konføderasjonens viktigste forsvarsverk mot unionsstyrker på vei opp Mississippi, og i desember 1862 fikk Pinson ordre om å melde seg til tjeneste der.³⁹

Mississippi var sørstatenes største og viktigste transportåre, og es-sensiell for frakt av både kommersielle varer og militære forsyninger. Vicksburg var helt sentral i denne trafikken. President Lincoln betrak-tet derfor Vicksburg som selve nøkkelen til krigen, og ba sin general, Ulysses S. Grant om å innlede en kampanje for å ta byen. Som ledd i denne kampanjen ble det den 16. og 17. mai 1863 utkjempet vold-somme slag i Mississippi. Ved Big Black River ble 1700 sørstatssoldater

tatt til fange, blant disse nesten hele 19. *Arkansas Infantry Regiment* (*Dockery's Regiment*). Veien til Vicksburg lå dermed åpen for Grant, og fra 18. mai ble byen, hvor det befant seg ca. 30 000 sørstatssoldater, effektivt beleiret. Alle forsyningene inn til byen, inkludert vanntilførselen, ble avskåret. Grants strategi var å sulte og trette ut sørstatshæren til de overga seg. Han innledet et heftig kanonbombardement mot byen. Bergenseren David Lund, som tjenestegjorde i det 15. *Texas Infantry*, befant seg i en leir noen mil unna. I et brev til en annen nordmann analyserte han situasjonen slik:

*Jeg har lite håp for våre våpen, og det er rykter om at Vicksburg og Fort Hudson er tatt. Hvis dette er riktig, kan vi like gjerne gi opp. Har vi Vicksburg, vil vi holde Mississippi. Kan de føderale derimot ta Vicksburg, er vi avskåret all forbindelse og kan ikke motta penger, ordre eller noe fra Richmond. Vi vet så lite, men at det nylig har vært et slag er sikkert, for vi hørte kanonene.*⁴⁰

4. juli 1863 kom Pemberton ridende mot Grant med et hvitt flagg, og ville forhandle om overgivelse. Grant hadde i utgangspunktet krevd en betingelsesløs kapitulasjon, men skjønnte at det ville by på problemer å transportere, huse og fø 30 000 utsultede krigsfanger. Han tilbød derfor alle rebellsoldatene amnesti mot at de skrev under erklæring på at de aldri mer skulle delta i krigen. Blant de som skrev under en slik erklæring var Knud Salve Knudson fra Tovdal og Simen Andreas Stiansen fra Frolands Verk, som begge tilhørte 2. *Texas Infantry Regiment*.⁴¹

Mens Grant beleiret Vicksburg forsøkte en annen unionsgeneral, Nathaniel Banks, å innta Port Hudson. Han mislyktes, men igangsatte den lengste beleiring i amerikansk militærhistorie frem til da. Først da kommandøren ved Port Hudson, den 9. juli, fikk vite at Vicksburg hadde falt, overga han stillingen og styrkene sine. Hamet Pinson ble tatt som krigsfange sammen med ca. 6000 andre soldater. Disse ble også tilbudt amnesti.

Konføderasjonshæren hevdet imidlertid at betingelsene som soldatene måtte godta for å bli løslatt var i strid med en eksisterende avtale. Soldatene ble derfor bare innvilget permisjon frem til 15. september, hvorefter de fikk beskjed om å melde seg til tjeneste på nytt.

Forfremmelse

I slutten av september 1863 fikk Hamet Pinson ordre om å melde seg til Thomas P. Dockery for ny tjeneste i Arkansas, hvor han ble beskikket som assisterende feltlege i 18. *Arkansas Infantry*. Ordren kom fra generalløytnant Edmund Kirby Smith som var kommandør for *Trans-Mis-*

General Edmund Kirby Smith (1824—1893), kommandør for Trans-Mississippi Departement, inviterte Torgerson til sitt hovedkvarter i Arkansas i anledning forfremmelse til feltlege med rang av major. Foto: Library of Congress

Mississippi Department, en hæravdeling som omfattet Missouri, Arkansas, Texas og Louisiana vest for Mississippi. Kirby Smith ledet i praksis en selvstendig hær, siden han var avskåret fra all kommunikasjon med overkommandoen i Richmond i Virginia.

I likhet med Pinson var Torgerson mot slutten av 1863 tilknyttet Dockerys brigade som besto av løslatte fanger fra Vicksburg og Port Hudson. Dette indikerer at Torgerson også var involvert i Vicksburg-kampanjen. Det kan forklare historien fra 1939-biografien om at han ble tatt til fange, men snarlig løslatt.

I desember 1863 fikk Dockery ordre fra Kirby Smith om å samle og klargjøre alle menn under sin kommando for strid. Dette innebar også å sørge for tilstrekkelig medisinsk personell. Hvert regiment skulle ha en feltlege og en assisterende feltlege. For å beskikkes som feltlege med rang av major (*surgeon*) måtte kandidatene først vurderes og godkjennes av en medisinsk nemnd bestående av tre andre leger. Tidlig i 1864 fikk Torgerson ordre fra Kirby Smith om å innfinne seg i Washington i Arkansas hvor Trans-Mississippi-avdelingen hadde sitt midlertidige hovedkvarter. Her ble han eksaminert og anbefalt for forfremmelse til *surgeon*.⁴²

Krigens slutt

Våren 1864 innledet unionshæren den såkalte Red River-kampanjen. Målet var blant annet å ta byen Shreveport i Louisiana hvor Trans-Mississippi-avdelingen hadde sitt hovedkvarter. Som ledd i kampanjen ble det utkjempet flere slag i Arkansas og Louisiana, og restene av Arkansas-hæren ble etter hvert fordrevet til Texas. Blant disse var Pinson og Torgerson som i slutten av april 1865 befant seg i en leir i nærheten av Marshall i det nordøstlige Texas. Dette var bare et par uker etter at Abraham Lincoln hadde blitt skutt og drept på Fordteateret i Washington. I Virginia hadde allerede konføderasjonshærens øverstkommanderende, general Robert E. Lee, overgitt sine styrker, og krigen var i realiteten over. General Kirby Smith fremforhandlet betingelsene for overgivelse av Trans-Mississippi-hæren først 26. mai 1865. Han var den siste av sørstatsgeneralene som la ned sine våpen. Torgerson kunne dermed reise hjem til Prairieville etter over tre år i krigen. Som feltlege med rang av major var han den høyeste rangerte nordmannen på sørstatssiden i den amerikanske borgerkrigen.

Feltlegene risikerte ofte livet for å behandle og lindre smertene til sårede og døende soldater. For å forhindre at de forblødde eller fikk infeksjoner måtte de stadig foreta amputasjoner – gjerne i felten mens kampene fortsatt pågikk. Til dette var de utstyrt med et eget amputasjonssett som de hadde med seg overalt. Dette besto av en beinsag, samt ulike

tenger og skalpeller. Torgerson testamenterte sitt amputasjonssett til legestudenten Oscar Miller Olson, sønn av Ole Olsen Schulestad fra Austre Moland. Det har senere blitt innlemmet i Bosque museums samlinger, hvor det i dag er utstilt.

Skipslegen

Torgerson fortsatte å praktisere som lege i Prairieville etter krigen. Den såkalte rekonstruksjonen etter borgerkrigen var imidlertid svært urolig i Texas. Mange av sørstatsamerikanerne satt igjen med en stor bitterhet som ofte gikk ut over europeiske innvandrere som de oppfattet som illojale. Området var dessuten preget av en maskulin æreskultur, der det kunne kreves oppreisning for selv den minste fornærmelse. 17. november 1866 ble Wilhelm Wærenskjold knivstukket i Prairieville etter en feide med en amerikansk nabo. Dr. Torgerson kom raskt til stedet, men kunne bare konstatere at Wærenskjold var død. Kniven hadde gått rett inn i hjertet.⁴³

Dr. Torgersons amputasjonssett fra borgerkrigen er permanent utstilt ved Bosque museum i Clifton. Blant museets mer kjente gjenstander er Cleng Peersons gyngestol. I 1982 fikk Clifton og Bosque museum besøk av selveste kong Olav i anledning 200-årsmarkeringen for Cleng Peersons fødsel.

Bosque museum: katalognr. 1927.004.230

Foto: Egil Blomsø

Våren 1868 var Gregory Torgerson skipslege på emigrantskipet *Argonaut*. Skuta gikk fra Christiania til Quebec og ble ført av kaptein Plade Stranger fra Tvedestrand.

Foto: Norsk Maritimt Museum

Nerheim har bemerket at mange av de ugifte norske soldatene som overlevde borgerkrigen flyttet fra Texas til Midtvesten i årene etter krigen. Han knytter dette til de holdninger som rådde blant den amerikanske majoritetsbefolkningen, og at det var svært risikabelt for immigranter å ha avvikende meninger.⁴⁴ Dette kan ha vært noe av grunnen til at også Torgerson bestemte seg for å forlate Texas. Tidlig i 1867 døde hans mor, og en gang senere på året reiste han hjem til Norge. Trolig oppholdt han seg hos faren i Tvedestrand eller hos søsteren Inger på Møglebustad i Holt. Ifølge 1939-biografien testamenterte Torgerson 50 dollar til de av sine venner som han besøkte mens han var i Norge. På dette grunnlaget kan det antas at han, blant andre, besøkte ungdomskjæresten Anne Lilleholt og skolemester Andreas Feragen. Han ser også ut til å ha vært en tur til Åmli for å overbringe et fotografi av en annen norsk-texaner, til dennes gamle mor som ikke hadde sett sin sønn siden han reiste til Amerika i 1846.⁴⁵

Torgerson forlot Norge med emigrantskipet *Argonaut* som avgikk fra Christiania 7. april 1868. Skuta ble ført av Tvedestrand-skipperen Plade Stranger. I en notis i *Morgenbladet* het det at «som Skibslæge medfølger Dr. Torgersen – en Nordmand, der har absolvert sin Examen i Amerika, praktiseret længere tid i Texas, og deltaget i Borgerkrigen som Militærlæge i Sydstaternes Armee.»⁴⁶ Det var nemlig blitt påbud om lege ombord på emigrantskipene, og Torgerson hadde åpenbart øynet muligheten for å få betalt for å reise tilbake til Amerika.

Etter at *Argonaut* ankom Quebec i Canada 15. mai 1868 etablerte

Torgerson seg i småbyen Farmington i Dakota county, Minnesota. I en bok om Dakota county, utgitt i 1868 – mens Torgerson bodde der – fremgår det at han ikke bare drev legepraksis i Farmington, men også medisinsalg og tørrvarehandel.⁴⁷

Våre hensovende venner

Etter borgerkrigen fattet mange amerikanere interesse for spiritisme. De så på dette som en mulighet til å komme i kontakt med de mange venner og slektninger som hadde mistet livet i krigen. Torgerson ble revet med i denne bølgen, og deltok blant annet i seanser hvor det ved hjelp av et kvinnelig medium ble bedrevet åndemaning. Åndene ga seg angivelig til kjenne ved å banke i bordet. Torgersons interesse for spiritisme kommer til uttrykk i flere innlegg han sendte til den spiritualistiske avisen *Banner of Light* i Boston.⁴⁸

En av de som avviste spiritismen og eksistensen av bankeånder, var den norske legen Gerhard Paoli i Chicago. Paoli var i kretsen rundt Marcus Thrane, redaktør for det norskspråklige bladet *Dagslyset*. Torgerson skrev derfor et brev til redaktør Thrane hvor han forsvarte spiritismen:

Af flere Oplysninger ser jeg at «Dagslyset» ikke hylder «Spiritualismen». Dr. Paoli siger, han har undersøgt «Tablerappings» og finder alt at være Humbug osv. Jeg derimot er overbevist om, at Spiritismen indeholder store og vigtige Sandheder, som vore hensovende Venner i en anden Sfære søge at meddele os. Alt hvad vi have at gjøre, er at aabne Døren til Fornuftens Kammer, og herlige og evige Sandheder vil flyde ind i vor Sjæl.⁴⁹

Troen på spiritisme viser seg også i Torgersons testamente – blant annet ved at han etterlot 40 dollar til et spiritistisk medium ved navn Mary Lewis. Redaktørene av *Banner of Light* og *Religio-Philosophical Journal* mottok dessuten testamentariske gaver.

Professor Torgerson

På midten av 1850-tallet ble det etablert en ny norsk koloni i Bosque county vest for byen Waco i sentrale Texas. Det var her Cleng Peerson levde frem til sin død i 1865. Kolonien tiltrakk seg en stor del av de norske immigrantene som kom til Texas i årene etter borgerkrigen, og i slutten av 1869 fant også Torgerson veien hit. Han etablerte legepraksis i den lille byen Clifton. Han drev også omfattende kjøp og salg av landeiendommer i Bosque tidlig på 1870-tallet.⁵⁰ I 1939-biografien heter

USAs førstedame, Mary Todd Lincoln (1818—1882), var blant de mange amerikanerne som lot seg forføre av spiritismen. Her fotografert, angivelig sammen med sin manns gjenferd. Foto: William H. Mumler, Lincoln Financial Foundation Collection

Galveston, slik det så ut da Torgerson var professor ved byens medisinske college. Før orkanen i 1900 var Galveston den største og viktigste byen i Texas.

«View of Galveston Harbor», 1874 av William A. Walker (1839—1921)

det at det ble anlagt en by på eiendommen hans, og at han dermed ble meget velstående. Trolig siktes det her til Clifton.

Etter fire år i Clifton begynte Torgersen igjen å snuse på andre muligheter. Da *Texas Medical College* i Galveston utlyste en rekke professorater, slo han til og søkte. *Texas Medical College* var den første amerikanske lærestedet som tok i bruk det franske systemet for utnevning av professorater. Dette innebar at en faglig nemnd fikk i oppgave å eksaminere og vurdere kandidatene grundig. Tidlig i februar 1874 ble Torgerson, sammen med andre søkere, kalt inn til intervju i Galveston. Trolig var hans innsats som feltlege under borgerkrigen avgjørende for at han fikk stillingen som professor i anatomi.

Døden i Galveston

Etter at den første forelesningsrekken ved *Texas Medical College* var over sommeren 1874, reiste Torgerson hjem til Clifton hvor han fortsatte å praktisere som lege. En kreditnota viser at han behandlet pasienter helt frem til 5. november, bare tre dager før han begynte å skrive på testamentet. Vi vet ikke hva slags sykdom som rammet Torgerson, men de voldsomme, smertefulle riene ser ut til å ha kommet plutselig. Til tross for sykdommen reiste Torgerson den lange veien tilbake til Galveston, hvor årets andre forelesningsrekke skulle starte 16. november. Trolig fikk han følge av Oscar Miller Olson, som også bodde i Bosque og som var student ved *Texas Medical College*.

I Galveston fullførte Torgerson testamentet, som ble signert 8. desember med Oscar M. Olson og en professorkollega som vitner. Klokken seks om morgenen, 12. desember 1874, døde Dr. Gregory Torgerson i sitt rom på pensjonatet Patrick House i Galveston. Han ble 44 år gammel. I en nekrolog som kolleger ved *Texas Medical College* fikk trykket i *Galveston Daily News* neste dag, het det:

*Dr. Torgerson was a native of Norway. He had been living in Bosque county, Texas for a number of years. One year ago he was elected Professor of Anatomy in the Texas Medical College and Hospital. This position he filled with credit to himself and to the institution with which he was connected [...] in the death of Dr. Torgerson the Texas Medical College has lost an able and efficient teacher, and the medical profession a zealous and faithful representative.*⁵¹

Selv om det ikke har latt seg gjøre å lokalisere graven, ble Torgerson mest sannsynlig gravlagt i Galveston. Gravstøtten kan ha blitt ødelagt i den voldsomme orkanen i 1900 som la store deler av byen i ruiner, og som krevde flere tusen menneskeliv. Orkanen regnes fortsatt som den største naturkatastrofen i amerikansk historie. Inskripsjonen på gravstøtten er imidlertid diktet i testamentet:

Dr. G. Torgerson
Professor in Texas Medical College
Born in Tvedestrand, Norway
Died in Galveston, Texas

Dr. Torgersons testamentariske gaver

J. K. Helton, bestyrer av Torgersons dødsbo, må ha revet seg i håret da han fikk se testamentet med den nesten uleselige håndskriften og de mange fremmede navnene. Det ble nok en stor jobb å spore opp de over hundre arvingene, hvorav mange befant deg i Norge. Torgersons eiendommer måtte dessuten først selges unna for å realisere verdiene. Ved siden av landeiendommer til en verdi av ca. 2000 dollar, eide Torgerson gull, sølvpenger og verdipapirer for til sammen ca. 8500 dollar. Blant annet eide han aksjer for 2000 dollar i en hengebro over elva Brazos i Waco.⁵² I tillegg kom personlige eiendeler som klokker, klær og bøker. Den 1. februar 1876 ble det holdt auksjon over dødsboet, og Helton kunne begynne prosessen med å innfri Torgersons siste vilje.

Torgerson testamenterte 2000 dollar til sin søster Inger, som hadde

blitt enke. Hennes barn fikk 500 dollar og et hus i Tvedestrand. Huset hadde Torgerson selv arvet etter sin far, og han hadde leid det ut til Nedenes amt til bruk som arrest og arrestforvalterbolig. Leiekontrakten ble overført til nevøen Torjus Larsen, som senere solgte eiendommen til amtet. Huset ble brukt som arrest og hjelpefengsel helt frem til 1950-tallet, og har i dag adressen Arrestbakken 7.

I 1877 ble seminaret på Holt flyttet til Kristiansand. Samtidig ble kart, plansjer og andre undervisningsmidler, samt et skap med glassdører, overført fra Holt skole til den nye øvingsskolen på Lund. Feragen søkte forgjeves departementet om å få beholde læremidlene, men som han skriver i sin selvbiografi, kom hjelpen fra Amerika:

Heldigvis fik Holt skole samtidig en testamentarisk gave fra en af sine fordums elever i Amerika, nemlig 100 dollars = kr. 318,86 for hvilke kjøbtes baade skab og mager til de læremidler, som ble taget fra os, og endda har vi lidt i sparebanken til at tage af senere.⁵³

Den gamle skolebygningen på Holt er i dag skolemuseum, og mange av læremidlene fra Feragens tid er bevart. Skapet som ble kjøpt inn i 1877 er trolig det samme skapet som står i skolestua den dag i dag.

Torgersen testamenterte 100 dollar til Holts fattige, og samme beløp til Tvedestrands fattige. Holt kommune plasserte pengene i Holt Spa-

Huset i Tvedestrand, som Torgerson testamenterte til sine onkelbarn, var leid ut til bruk som arrest og arrestforvalterbolig. Etter krigen satt flere landssvikfanger varetektsfengslet her. Foto: Egil Blomsø

rebank på en konto kalt «Dr. Torgersens testamentariske gave til Holt sogns fattige». Det er tvilsomt om noen fattige noen gang har sett noe til disse pengene. Ifølge kontobøker avlevert til Kuben er det nemlig ikke registrert uttak på kontoen. Holt ble slått sammen med Tvedestrand i 1960, og for noen år siden valgte kommunen, av administrative grunner, å slå sammen alle de gamle legatene og fondene i én, felles pott. Dermed forsvant også Torgersons navn fra midlene. Pengene, inkludert over 140 års rente, står trolig fortsatt på bok.

Hvorfor reiste Torgerson?

Historikeren Berit Eide Johnsen har påpekt at selv om den tidlige norske utvandringen til Texas relativt sett var liten, er den av spesiell interesse fordi emigrantenes sosiale posisjon, og årsakene til at de utvandret, skiller seg merkbart fra senere utvandring. Hun skriver at «for den tidlige utvandringen var tanken om å komme til et friere land – politisk, religiøst og sosialt – særlig fremtredende.» Det tradisjonsbundne norske samfunnet opplevdes lukket og trangt, og ga ikke rom for særlig personlig utfoldelse.⁵⁴ Dette treffer nok spesielt godt med hensyn til Torgerson.

Det gule skapet som står i skolestua på Holt er trolig det samme som ble kjøpt inn for Torgersons testamentariske gave i 1877.

Foto: Gerd Corrigan

Knud Langeland (1813–1888), redaktør for immigrantavisen *Skandinaven* i Chicago, skriver med bitterhet om det han omtaler som den dansk-tyske embets- og handelsstanden som i Norge hadde «Magten i sine Hænder», og som med loven i hånd hadde «Monopol på alt untagen Odelsjorden».⁵⁵ Vi ser noe av den samme forbitrelsen hos Torgerson i det han skriver om «de saakalte Stormænd i Norge» og «den undervungne simple Klasse». Langeland tegner et bilde der unge menn fra bondestanden, som ville ta utdanning, ble holdt nede av den «herkende Klasse». Han forteller blant annet om en episode der han selv hadde oppsøkt en skole i Bergen for å øve seg på undervisning. En dag mens han drev og underviste kom en mann bort til ham og spurte hva han gjorde der. Langeland svarte troskyldig at han ville bli lærer på landet og hadde kommet for å gjøre seg kjent med undervisningsmetoden. Mannen, som viste seg å være sogneprest i Nykirken, og en av skolens inspektører, repliserte da hissig: «Væk, unge Mand; vi oplærer ikke Bønder til Skolelærere her!».⁵⁶

Slike anekdoter gir inntrykk av at unge menn fra bondestanden, som ville opp og frem, ble utsatt for en nærmest systemisk diskriminering. Det er liten tvil om at Torgerson kunne nyte godt av en langt større sosial mobilitet i Amerika enn hva som ville ha vært tilfellet hvis han hadde blitt i Norge. Amerika hadde fått ry som mulighetenes land. Allerede i 1839, i det første nummeret av *Christiansandsposten*, beskrev Johan Reiersen Amerika som «et Land, hvor det findes Fødemidler, Penge, Arbeide og Fortjeneste, hvor Den der vil bruge sine Kræfter, ogsaa har Anledning dertil, – hvor Fliden og Dygtigheden overalt hæver sin Plads, hvor Arbeidet betales og hvor den Stræbsomme efter nogle Aars Forløb kan være i Besiddelse af Land til en tilstrækkelig Underholdning [...]».⁵⁷

Noter

- 1 KUBEN: Holt kommune, Dr. G. Torgersons testamente.
- 2 Den norske oversettelsen er hentet fra: SAK: Holt sorenskriveri, Pantebok nr. 19.
- 3 Svensen 1940: 654.
- 4 KUBEN: «Legat- og fondsprotokoll for Holt herred».
- 5 Ulvestad 1907: 200.
- 6 Syversen & Johnson 1982: 249.
- 7 Vesterheim: Civil War Database.
- 8 Nerheim 2020: 321–22.
- 9 KUBEN: Protokoll for Holt skolekommisjon, 1828–1860.
- 10 Bjorvatn 2004: 101.
- 11 KUBEN: Protokoll for Holts faste skole, 1837–1847.
- 12 Jahr 2018: 87.

- 13 Johnsen 2017a: 306.
- 14 Blegen 1931: 243.
- 15 Reiersen 1844: 149.
- 16 KUBEN: Legat- og fondsprotokoll for Holt herred, 1938–1939.
- 17 *Christiansands Adresseavis*, 3. mai 1849.
- 18 NARA: New York Passenger Lists, 1820–1891.
- 19 SAK: Holt sokneprestkontor, Ministerialbok nr. A 8, 1849–1860.
- 20 SAK: Kristiansand politikammer, Reisepass, 1835–1858.
- 21 Nerheim 2020: 189.
- 22 Se note 25.
- 23 Nerheim 2020: 128 og 188.
- 24 Ulvestad 1907: 200.
- 25 *Morgenbladet*, 18. juni 1852.
- 26 Se Syversen & Johnson 1982: 84–86.
- 27 Norsk Utvandermuseum: Brevsamling, Brev fra M. Ohlson til Carl Questad av 21. mai 1856.
- 28 «Fowler & Wells Company» Wikipedia (18. juni 2021).
- 29 *Catalogue of the Officers and Students of the University of Michigan: 1857*: 45.
- 30 Bentley Historical Library: University of Michigan. Department of Medicine and Surgery.
- 31 Ellis 1880: 431.
- 32 KUBEN: «Communal Protocol indrettet av sogneprest A. Faye ved hans tiltredelse af Holt Prestegjeld», 1833–1880.
- 33 NARA: United States Census, 1860. (Torgerson er feilstavet «Ferguson»).
- 34 NARA: United States Census (Slave Schedule), 1860.
- 35 Fold3: Confederate States Army records.
- 36 Nerheim 2020: 321.
- 37 KUBEN: Holt kommune, «Legat- og fondsprotokoll for Holt herred».
- 38 LSU: Libraries Special Collections, Pinson (Hamet and family) papers, Mss. 1385, 1748.
- 39 LSU: Libraries Special Collections, Pinson (Hamet and family) papers, Mss. 1385, 1748.
- 40 Brev fra David Lund til Carl Questad av 28. mai 1863. I Greipsland 2005: 95.
- 41 Nerheim 2020: 324.
- 42 Arkansas State Archives: Confederate States Army records, Protocol of the Medical Board of the Trans-Mississippi Department.
- 43 Syversen & Johnson 1982: 88.
- 44 Nerheim 2020: 354.
- 45 Brev fra Aslak Nelson Smeland av 22. mai 1870. I *Fra Amerika til Norge*: 158.
- 46 *Morgenbladet*, 9. april 1868.
- 47 Mitchell 1868.
- 48 *Banner of Light*, 18. september 1869; 2. oktober 1869; 13. november 1869.
- 49 *Dagslyset*, 31. juli 1870.
- 50 The Bosque County Collection: Government Records Collection. Deed records.
- 51 *Galveston Daily News*, 13. desember 1874.
- 52 The Bosque County Collection: Government Records Collection. Probate records.
- 53 Feragen 1904: 88.
- 54 Johnsen 2017b: 151.
- 55 Langeland 1888: 121.
- 56 Langeland 1888: 169.
- 57 *Christiansandsposten*, 3. juni 1839.

Kilder

Arkivkilder

KUBEN, *Aust-Agder museum og arkiv*

Holt kommunearkiv:

KA0914a-PK/15/L0027/0009, Dr. G. Torgersons testamente

KA0914a-PK/15/L0027/0002, «Legat- og fondsprotokoll for Holt herred».

KA0914a-PK/09/L0001, Protokoll for Holt skolekommisjon, 1828–1860, s. 53–54

KA0914a-PK/09/L0052, Protokoll for Holts faste skole, 1837–1847

KA0914a-340/R03/L0002/0001, Legat- og fondsprotokoll for Holt herred, 1938–1939

KA0914a-PK/08/L0003, «Communal Protocol indrettet av sogneprest A. Faye ved hans tiltredelse af Holt Prestegjeld», 1833–1880

Statsarkivet i Kristiansand (SAK):

Holt sorenskriveri, G/Gba/L0019: Pantebok nr. 19, s. 15.

Holt sokneprestkontor, F/Fa/L0008: Ministerialbok nr. A 8, 1849–1860, s. 340

Kristiansand politikammer, K/Ka/L0624: Reisepass, 1835–1858

Norsk Utvandreremuseum: Brevsamling, brev fra M. Ohlson til Carl Questad av 21. mai 1856.

National Archives and Records Administration (NARA):

New York Passenger Lists, 1820–1891

United States Census, 1860. Kaufman county, Texas: G Ferguson i anførsel for E Bache.

United States Census (Slave Schedule), 1860: Kaufman county, Texas: Anførsel for E Bache

The Bosque County Collection: Government Records Collection. Deed records; Probate records

Louisiana State University (LSU): Libraries Special Collections, Pinson (Hamet and family) papers, Mss. 1385, 1748.

Arkansas State Archives: Confederate States Army records, Protocol of the Medical Board of the Trans-Mississippi Department

Bentley Historical Library: University of Michigan. Department of Medicine and Surgery. Torgason, Gregory (1859). «Rational Medicine». Upublisert avhandling, University of Michigan.

Fold3: Confederate States Army records. Anførsel for Gregory Torgason. Lokalisert 25. november 2018 på <https://www.fold3.com/image/12912153>

Vesterheim: Civil War Database. Anførsel for Gregory Torgason. Lokalisert 16. februar 2021 på https://collections.vesterheim.org/civil_war_database/torgason-gregory/

Aviser

Christiansands Adresseavis, Christiansandsposten, Banner of Light, Dagslyset, Galveston Daily News, Morgenbladet.

Litteratur

Bjorvatn, Ø. 2004 (red.): *Sølvkisten stander i Hanekam: 150 sagn fra Agder, Rogaland og Telemark*. Tvedestrand: Bokbyen ved Skagerrak.

Blegen, T. 1931: *Norwegian migration to America: 1825–1860*. Northfield, Minn: The Norwegian-American Historical Association.

Catalogue of the Officers and Students of the University of Michigan: 1857. Ann Arbor: University of Michigan. University of Michigan 1857.

Ellis, F. 1880: *History of Shiawasee and Clinton counties, Michigan*. Philadelphia, D. W. Ensing and Company.

Feragen, A. 1904: *Tilbagesyn paa mit liv: Med et blik paa folkeskolen før og nu*. Hamar.

Fra Amerika til Norge: Norske utvandrerbrev. 3. 1869–1874. (med et tillegg av brev 1845–1867) (bd. 3). Oslo: Solum. Kjeldeskriftfondet 1993.

- Greipsland, T. 2005: *Nordmenn i dødsleirene: Tusen norske soldater døde i den amerikanske borgerkrigen*. Askim: Emigrantforlaget.
- Jahr, E. 2018: *Skolemesternes konge: Andreas M. Feragen*. Oslo: Novus.
- Johnsen, B. E. 2017a: *Lillesands historie: Bind 1. 1800–1850* (bd. 1). Oslo: Cappelen Damm akademisk
- Johnsen, B. E. 2017b: *På vandring og på flukt: Migrasjon i historisk perspektiv*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk/NOASP (Nordic Open Access Scholarly Publishing).
- Langeland, K. 1888: *Nordmændene i Amerika: Nogle Optegnelser om de Norskes Udvandring til Amerika*. Chicago: John Anderson.
- Mitchell, W. H. 1868: *Dakota County: Its past and present, geographical, statistical and historical, together with a general view of the state*. Minneapolis: Tribune Printing.
- Nerheim, G. 2020: *I hjertet av Texas: Den ukjente historien om Cleng Pearson og norske immigranter i Texas* (1. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Reiersen, J. R. 1844: *Veiviser for norske emigranter til De Forenede Nordamerikanske Stater og Texas*. Christiania: G. Reiersens forlag.
- Svensen, S. 1940: *Holt: En bygdebok*. Stavanger: Dreyers Grafiske Anstalt.
- Syversen, O. M. & Johnson, D. 1982: *Norge i Texas: Et bidrag til norsk emigrasjonshistorie*. Stange: Stange historielag.
- Ulvestad, M. 1907: *Nordmændene i Amerika: Deres Historie og Rekord. Bidrag til og Bindeled mellem Norges Historie og Nord-Amerika – De Forenede Staters i Særdeleshed* (bd. [1]). Minneapolis: History Book Company's Forlag.